

انجمن علمی فقه‌بزرای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌بزرای تطبیقی

Volume 3, Issue 5, 2024

A Comparative Study of the Spiritual Multiplicity of Crimes in Iranian and French Laws

Ali Asghar Azami¹, Masoud Haidari^{*2}, Mohammad Javad Jafari³

1. Ph.D Student of Criminal Law and Criminology, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

2. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan. (Corresponding Author)

3. Associate Professor, Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages:137-149

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0003-2128-0980

TELL: +98 9131115525

Email: masoud_heidari2@yahoo.com

Article history:

Received: 08 Aug 2023

Revised: 04 Dec 2023

Accepted: 03 Feb 2024

Published online: 20 Feb 2024

Keywords:

Spiritual Pluralism, General Penal Law, Credit Pluralism, Criminal Titles.

ABSTRACT

Iran's criminal law allows the punishment of the perpetrators to be intensified in the real multiplicity of the crime, but not in the spiritual multiplicity. However, it is not always easy to distinguish the spiritual multiplicity from the real one. Based on this, the aim of this article is a comparative study of spiritual multiplicity of crimes in Iranian and French laws. This article is descriptive and analytical and has investigated the subject of reference using the library method. The findings indicate that the legislator in the 2019 Penalty Reduction Law, in the case of multiplicity and repetition of the crime, in which the application of the intensification of the punishment was mandatory, this amendment law to some extent removed the requirement to intensify the punishment in the situation of the multiplicity and repetition of the crime, and with some conditions The judicial authority has placed and even allowed the application of reduced punishment in cases of multiple and repeated crimes. In the criminal laws of Iran, in the spiritual multiplicity of the crime, the theory of aggravating the punishment is not accepted. According to the Supreme Court of this country, if these two definitions cannot be added together and create a violation of the interests of others, a single act can cause the realization of two or more crimes.

This is an open access article under the CC BY license. © 2024 The Authors.

How to Cite This Article: Azami, AA; Haidari, M & Jafari, MM (2024). "A Comparative Study of the Spiritual Multiplicity of Crimes in Iranian and French Laws" . *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 3(5): 137-149.

انجمن عالی فقه جزای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه جزای تطبیقی

www.jccj.ir

فصلنامه فقه جزای تطبیقی

دوره سوم، شماره پنجم، اسفند ۱۴۰۲

بررسی تطبیقی تعدد معنوی جرم در حقوق ایران و فرانسه

علی اصغر اعظمی^۱، مسعود حیدری^{۲*}، محمدجواد جعفری^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

۲. دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران (نویسنده مسؤول).

۳. دانشیار، گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

چکیده

حقوق کیفری ایران در تعدد واقعی جرم قائل بر تشدید مجازات مرتکبین است؛ ولی در تعدد معنوی این چنین نیست؛ اما تشخیص تعدد معنوی از واقعی همیشه ساده نیست. بر همین اساس، هدف مقاله حاضر، بررسی تطبیقی تعدد معنوی جرم در حقوق ایران و فرانسه است. این مقاله توصیفی تحلیلی است؛ و با استفاده از روش کتابخانه‌ای به بررسی موضوع اشاره پرداخته است. یافته‌ها بر این امر دلالت دارد که قانون‌گذار در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ۱۳۹۹، در تعدد و تکرار جرم که اعمال تشدید مجازات الزامی بوده، این قانون اصلاحی تا حدودی الزام در تشدید مجازات در وضعیت تعدد و تکرار جرم را برداشته و با شرایطی در اختیار مقام قضایی قرار داده است؛ و حتی اجازه اعمال تخفیف مجازات در حالات تعدد و تکرار جرم را پیش‌بینی کرده است. در حقوق کیفری ایران، در تعدد معنوی جرم، نظریه تشدید مجازات پذیرفته نشده است؛ در صورتی که در جرایم تعزیری، از رفتار مجرمانه واحد، نتایج مجرمانه متعدد حاصل شود، مرتکب به مجازات جرم اشد محکوم می‌شود اما تعدد جرم تلقی نمی‌شود. قانون‌گذار فرانسه با پذیرش «سیستم نفی تعدد معنوی»، در مورد فعل واحد دارای عناوین متعدد مجرمانه، رویه قضایی معاصر این کشور، تمایل به حذف تئوری تعدد معنوی دارد. از نظر دیوان عالی این کشور، در صورتی که این دو وصف با یکدیگر قابل جمع نبوده و نقض منفعت‌های علی‌حده را ایجاد کنند، فعل واحد می‌تواند موجب تحقق دو یا چند جرم شود.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۳۷-۱۴۹

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۰۹۸۰-۲۱۲۸-۳-۰۰۰۰-۰۰۰۰

تلفن: ۹۸۹۱۳۱۱۱۵۵۲۵+

ایمیل: masoud_heidari2@yahoo.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۱۷

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۰۱

واژگان کلیدی:

تعدد معنوی، قانون مجازات عمومی، تعدد اعتباری، عناوین مجرمانه.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

معنوی جرم و در نهایت به بررسی اقسام تعدد معنوی جرم در حقوق دو کشور پرداخته شده است.

۱- مفهوم تعدد معنوی

قانون‌گذار ایران برای اولین بار در ماده ۳۱ قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴ به تعریف تعدد معنوی جرم پرداخت و مقرر نمود: «هرگاه فعل واحد دارای عناوین متعدد جرم باشد، مجازات جرمی داده می‌شود که جزای آن اشد است». تعریف مذکور تا سال ۱۳۹۲ دقیقاً بدون تغییر باقی‌مانده است. صرفاً در ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، تعریف تعدد معنوی را حالتی بیان می‌دارد که «رفتار واحد» دارای عناوین متعدد مجرمانه باشد. مطابق ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، تعدد معنوی زمانی محقق می‌شود که رفتار واحد دارای عناوین مجرمانه متعدّد باشد و لازمه این امر نقض بیش از یک ماده از قانون مجازات است؛ بنابراین، اگر رفتار واحدی دارای چند اثر مجرمانه باشد، بدون اینکه دارای عناوین متعدّد باشد، از شمول حکم ماده ۱۳۱ خارج است. قانون‌گذار در ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مجازات جرایم تعزیری را در زمانی که تعدد جرایم وجود دارد؛ بیان نموده و دادگاه را مکلف به تبعیت کرده است. بر اساس بند چ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی: «در صورتی که در جرایم تعزیر، از رفتار مجرمانه واحد، نتایج مجرمانه متعدد حاصل شود، مرتکب به مجازات جرم اشد محکوم می‌شود».

در فرانسه در سال ۱۸۸۷ در قانون جزا در ماده ۸۵ و ۹۱ تعدد اعتباری تحت عنوان تعدد کامل از تعدد واقعی جرم تفکیک یافت. اصولاً در حقوق کیفری فرانسه اصطلاحات اجتماعی معنوی یا اجتماع رسمی و اجتماع فراستی و تعدد معنوی در مورد این موضوع به کار می‌رفته است؛ و از فرانسه نیز این مفهوم به بسیاری از کشورهای جهان از جمله قانون مجازات لبنان ۱۹۴۳ لبنان منتقل شده و هم‌اکنون در قانون مجازات لبنان به جای لفظ تعدد جرایم از لفظ اجتماع جرایم استفاده می‌شود (کورانی، ۱۳۷۹: ۹۶).

در حقوق کیفری فرانسه در بحث جایگاه حقوقی تعدد اعتباری، به دلیل این که تعدد اعتباری را محدود به تعارض

تعدد معنوی جرم، ابتدا در اتریش و سپس در فرانسه در سال ۱۸۸۷ وارد قانون جزا گردید؛ ولی پس از مدتی رو به افول نهاد. به طوری که در قانون جزای ۱۸۱۰ فرانسه هیچ ذکری از تعدد معنوی جرم نشده است؛ و نیز در قانون جزای ۱۹۹۴ این کشور هیچ نشانه‌ای از تعدد معنوی جرم وجود ندارد (میرزایی، ۱۳۸۱: ۷۸)؛ لکن بنا به رویه قضایی آن زمان، تعدد معنوی جرم به شدت مورد توجه بود و آن را اعمال می‌کرد. منظور از تعدد اعتباری جرم، شمول چند وصف جزایی بر رفتار واحد است؛ به این معنی که رفتار واحد، نقض چندین ماده از قوانین کیفری محسوب می‌شود. ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی، حالت تعدد معنوی را بیان می‌کند. به موجب این ماده: «در جرایم موجب تعزیر هرگاه رفتار واحد، دارای عناوین مجرمانه متعدد باشد، مرتکب به مجازات اشد محکوم می‌شود». در تعدد معنوی برخلاف تعدد مادی، دفعات ارتکاب رفتار مجرمانه یک‌بار است؛ و دادگاه در مقام صدور حکم برخلاف تعدد مادی جرم، برای هر یک از عناوین مجرمانه، مجازات جداگانه‌ای تعیین نمی‌کند؛ و صرفاً یک مجازات اشد تعیین و در مقام اجرا، دادسرا نیز نسبت به اجرای همان مجازات اشد اقدام می‌کند. پژوهش‌های متعددی در زمینه تعدد معنوی جرم انجام شده است: سید احمد امینی، در مقاله‌ای به بررسی تعدد معنوی جرم در قانون جزای ایران و افغانستان پرداخته است (امینی، ۱۴۰۰) محمدعلی اردبیلی نیز در مقاله‌ای، تعدد معنوی جرم تهدید از طریق مزاحمت تلفنی را مورد بررسی قرار داده است (اردبیلی، ۱۳۹۳). همچنین روح‌الله محمدی و داریوش بابایی در مقاله‌ای، تعدد مادی و معنوی جرم با رویکرد به قانون مجازات ۱۳۹۲ را بررسی کرده‌اند (محمدی و بابایی، ۱۳۹۶) تمایز و نوآوری مقاله حاضر نسبت به پژوهش‌های انجام شده این است که در مقاله پیش‌رو، تعدد معنوی جرم در حقوق ایران و فرانسه تبیین و تحلیل شده است. بر اساس آنچه گفته شد، سؤال مقاله بدین شکل قابل طرح است که رویکرد حقوق کیفری ایران و فرانسه نسبت به تعدد معنوی جرم چگونه است؟ به منظور بررسی سؤال و فرضیه مورد اشاره، ابتدا مفهوم تعدد معنوی و سیستم‌های جزایی در تعدد اعتباری بررسی شده، سپس مجازات تعدد

قانونی نیست که فقط عمل مقنن ارتباط دارد و نه به عمل مجرم (پیمانی، ۱۳۷۴: ۲۷).

این سیستم که در بین علمای حقوق کیفری فرانسه مطرح است، فرض تعدد اعتباری را در واقع ناشی از تعارض دو یا چند متن قانونی دانسته‌اند. به لحاظ این که تعدد معنوی یک عمل است و باید وصف صحیح آن پیدا شود. و حتی تعدد معنوی را از دایره شمول بحث حقوق جزای عمومی خارج دانسته‌اند (دادبان، ۱۳۷۷: ۷۸۱). قانون جزای جدید نیز به نوبه خود بیشتر متمایل به حذف تئوری تعدد معنوی یا تعدد اعتباری جرم می‌باشد که این امر مسلماً منجر به تغییرات شدیدی در محدوده و در مرزهای مصادیق تعدد اعتباری و واقعی جرم می‌گردد. «در حقوق کیفری فرانسه که تمایل روزافزونی به حذف تئوری تعدد معنوی جرایم دارد. دامنه مصادیق تعدد اعتباری را بسیار تنگ و محدود نموده است و تمامی موارد تعدد اعتباری اوصاف که در یک حیطه بوده و عنصر معنوی این اوصاف صد درصد منطبق بر یکدیگر نباشد کاملاً مانند تعدد واقعی با آن‌ها برخورد می‌کنند» (دادبان، ۱۳۷۷: ۷۸۲). طبق این نظر، یک عنوان مجرمانه بیشتر وجود ندارد و چنانچه عمل ارتكابی در ظاهر با چند عنوان مجرمانه تطبیق نماید دادرس باید با استفاده از اصول قضایی یک عنوان را انتخاب کند که الزاماً این عنوان انتخابی، عنوان مجرمانه اشد نیست (بسامی، ۱۳۹۸: ۸۱-۱۰۲)؛ بنابراین در حقوق فعلی فرانسه مقرره‌ای در خصوص تعدد معنوی، وضع نشده است و قانون‌گذار قائل به نفی تعدد معنوی است، با این وصف در این نظام حقوقی با تعدد معنوی و اعتباری، همان برخوردی را می‌کنند که در سایر قوانین با تعدد مادی برخورد می‌کنند.

۲-۳- سیستم قبول تعدد معنوی

این سیستم از سوی برخی نظام‌های کیفری همانند ایران پذیرفته شده است. تعدد اعتباری که از جمع چند ماده قانونی حاصل می‌شود، منطبق با عمل ارتكابی متهم می‌باشد. که در این صورت تنها مجازات اشد بر وی تحمیل می‌شود. «طبق این نظریه تعدد اعتباری از انطباق چند عنوان قانونی مجرمانه بر عمل واحد ارتكابی متهم حاصل می‌شود، و چون هیچ

وهمی مواد نموده، هیچ ماده‌ای را به این تأسیس اختصاص نداده است.

۲-۲- سیستم‌های جزایی در تعدد اعتباری

در این قسمت به بررسی سیستم‌های جزایی در تعدد اعتباری پرداخته می‌شود.

۲-۱- سیستم یکسانی تعدد مادی و تعدد معنوی

در این سیستم هیچ تفاوتی بین سیستم تعدد مادی و اعتباری وجود ندارد. تعدد جرم در هر حال موجب تشدید مجازات می‌گردد و در هر صورت از کیفیات مشدده محسوب می‌شود؛ خواه تعدد اعتباری باشد یا حقیقی (الهام، ۱۳۷۲: ۱۴۵). این سیستم عملاً آثار هر دو تعدد را یکسان دانسته است؛ و از این جهت که دشواری شناخت بین این دو تعدد را از بین برده و به لحاظ سادگی آن، مرجع دانسته شده است؛ اما از سوی دیگر با عدل و انصاف مطابقت ندارد زیرا یکی از آثار تعدد، تشدید مجازات است؛ حال چگونه می‌توان بر عمل واحد که صرفاً دارای عناوین یا اوصاف متعدد جزایی است؛ قائل به تشدید مجازات شد. «خلاف اصل و خلاف عدالت بودن این نظریه به استدلالی احتیاج ندارد، زیرا که کیفیاتی که در ارتكاب یک بزه موجب صدق چند عنوان مجرمانه بر عمل واحد می‌گردند. همان‌طور که گفته شد کیفیات وقوع عمل هستند و نه اعمال مستقل و مجزا از جرم اصلی و لذا مجازاتی که به سبب ارتكاب یک عمل مجرمانه واقع می‌شود، نبایستی در مورد کیفیات مقرون به آن عمل مجرمانه بطور جداگانه اعمال گردد» (پیمانی، ۱۳۷۴: ۲۶)؛ مضافاً به این که تحقق عنصر روانی به‌طور مستقل نسبت به هریک از جرایم محل تردید است.

۲-۲- سیستم نفی تعدد معنوی

به عقیده پاره‌ای دیگر از حقوقدانان، اصولاً امکان این که یک عمل مشمول چند عنوان جزایی با فرض وجود عناصر مجزای مادی و معنوی باشد، وجود ندارد، زیرا مرتکب در هر حال فقط یک عمل انجام داده که متضمن یک عنصر مادی و معنوی است. بنابراین چگونه ممکن است با ارتكاب یک عنصر مادی مرتکب چند جرم و با چند عنصر معنوی گردید. لذا باید قبول کرد که در واقع مسأله تعدد اعتباری چیزی جز تعارض نصوص

مجازات وجود خارجی یافته است. بنابراین قواعد شرعی و منطقی، فعل را باید تنبیه کرد، نه توصیف فعل را. اگر مجازات به سبب توصیفات ناشی از فعل باشد، هر توصیفی خود سببی مستقل تلقی می‌گردد و با تعدد اسباب، مجازات یا مسبب نیز متعدد می‌گردد. و لذا تعدد مجازات لازم می‌آید و توجیه شدنی است. ولی اگر اقتضای منطقی و عقل، مجازات به سبب فعل باشد و نه توصیف آن، مجازات به اعتبارهای مختلف، یعنی تعدد مجازات توجیهی ندارد» (الهام، ۱۳۷۲: ۴۴)؛ بنابراین، فردی که با ارائه سکه تقلبی به صرافی، پولی را دریافت می‌کند، عمل او هم‌زمان شامل ترویج سکه قلب و کلاهبرداری و از مصادیق تعدد اعتباری است؛ که به موجب ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی فقط به عنوان جرم کلاهبرداری محکوم خواهد شد؛ لیکن ترک منزل توسط همسر برای مدت طولانی چنانچه جرم مستقلی باشد و منجر به ترک انفاق فرزندان نیز شود، از مصادیق تعدد واقعی است که براساس ماده ۱۲ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در مورد آن تصمیم گرفته می‌شود؛ بنابراین تعدد اعتباری صرفاً شامل حالتی است که فردی مرتکب رفتار واحدی می‌شود که این رفتار دارای عناوین مجرمانه متعدد است؛ و به نص صریح قانون صرفاً یک مجازات و آن هم مجازات جرم اشد تعیین می‌شود.

۴-۱-۴ اقسام تعدد معنوی

براساس مواد ۳۱ و ۳۲ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ و ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۹۲، موارد زیر به عنوان مصادیق تعدد معنوی محسوب می‌شوند.

۴-۱-۴-۱ فعل واحد دارای عناوین مجرمانه متعدد

به موجب ماده ۱۳۱ ق.م.ا که مقرر می‌دارد: «در جرایم موجب تعزیر هرگاه رفتار واحد، دارای عناوین مجرمانه متعدد باشد مرتکب به مجازات اشد محکوم می‌شود»، ناظر به تعدد اعتباری جرم، ولی فقط شامل یکی از شقوق پنج‌گانه آن است. مانند دادن رشوه با مال امانی، سرقت کتیبه آثار ملی که مستلزم تخریب آن است و کلاهبرداری با استفاده از سند مجعول.

با تمام این اوصاف به هر حال منظور از جرم اشد در ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی چیست؟ علاوه بر آن که معیار تشدید

جرمی نباید بدون مجازات باقی بماند، از طرفی برای هیچ جرمی نباید بیش از یک مجازات اعمال گردد، لذا در این مورد یک تعقیب و یک مجازات کافی است» (پیمانی، ۱۳۷۴: ۲۷). با نگاهی به تحولات تاریخی تعدد جرم در ایران، به این نتیجه می‌رسیم که سیاست جنایی قانون‌گذار ایرانی، مبنی بر پذیرش این سیستم بوده است. البته قانون‌گذار ایران برخلاف حقوق فرانسه که تمایل به حذف تئوری تعدد اعتباری دارد، با تغییر کلمه «فعل» به «رفتار» مجرمانه در ق.م.ا مصوب ۹۲، مصادیق تعدد معنوی را به ترک فعل نیز گسترش داده است.

۳- مجازات تعدد معنوی جرم

یکی از آثار تعدد جرم در قانون جدید مجازات اسلامی، انتخاب مجازات جرم اشد است؛ که در قوانین گذشته نیز چنین رویکردی دارای سابقه است. این حالت یقیناً در صورتی که اجتماع شرایط تحقق تعدد معنوی است. در این صورت، همان‌گونه که قانون‌گذار در ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی تأکید کرده است، صرفاً مجازات جرم اشد مورد حکم قرار خواهد گرفت. «ترتیب دو یا چند عنوان مجرمانه بر رفتار واحد، استثنایی است بر قواعد عمومی تعدد جرم و به همین خاطر آن را با عنوان تعدد اعتباری در برابر تعدد واقعی بکار برده‌اند» (رایجیان اصلی، ۱۳۸۲: ۹۵-۱۴۸)؛ و به همین منظور مجازات این دو نهاد حقوقی متفاوت می‌باشد. به تصریح ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی تعدد اعتباری، شامل رفتار واحدی است که دارای عناوین متعدده جرم باشد و مستلزم تعیین مجازات اشد می‌باشد.

به نظر می‌رسد قانون‌گذار در استفاده از دو عبارت فوق، عامد بوده است. در واقع در تعدد اعتباری که از رفتار واحد چندین جرم قابل برداشت است؛ این جرایم در عرض هم وهم زمان واقع می‌شوند. اما در تعدد واقعی که رفتار واحد دارای نتایج مجرمانه متعدد باشد، این جرایم در طول هم قرار داشته و هم‌زمان به وجود نمی‌آیند. به همین جهت بعضی از قانون‌گذاران (از جمله کشور فرانسه و رویه قضایی ایران قبل از انقلاب) و بند چ ماده ۱۲ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، تعدد نتیجه را از مصادیق تعدد معنوی دانسته‌اند. «در تعدد اعتباری اسباب متعدد وجود ندارد. بلکه یک سبب برای

از لحاظ ماهیت باید گفت که همان موارد، تعارض مواد قانونی است.

۴-۲- مقدمه بودن جرمی نسبت به جرم یا جرایم دیگر

در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ دربارهٔ مقدمه بودن جرمی برای جرم دیگر نصّ صریحی وجود ندارد، اما به طور ضمنی می‌توان حکم موضوع را از برخی مواد قانونی استنباط نمود. مادهٔ ۱۳۴ ق.م.ا. حکم تعدّد واقعی جرم را بیان نموده است: «در جرایم موجب تعزیر هرگاه جرایم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد دادگاه برای هر یک از آن جرایم حداکثر مجازات مقرر را حکم می‌کند و هرگاه جرایم ارتكابی بیش از سه جرم باشد، مجازات هر یک را بیش از حداکثر مجازات مقرر قانونی مشروط به اینکه از حداکثر به اضافهٔ نصف آن تجاوز نکند، تعیین می‌کند». این ماده به طور کلی و به صورت اطلاق، به ارتکاب بیش از یک رفتار مجرمانه اشاره داشته است، بدون توجه بدین موضوع که بین رفتارهای مجرمانه چه نوعی رابطه‌ای وجود دارد؛ بنابراین، بر اساس مادهٔ ۱۳۴ ق.م.ا. جرم مقدمه و جرم اصلی دو جرم محسوب می‌شوند و موضوع از باب تعدّد مادی بررسی خواهد شد (ساداتی، ۱۳۹۶: ۲۱۴)؛ همچنین، با ملاحظهٔ مادهٔ ۵۴۷ ق.م.ا. بخش تعزیرات که «شکستن یا خراب کردن در زندان برای فرار از آن» را به صراحت تعدّد واقعی دانسته است، باید گفت: «مقدمه بودن جرمی برای جرم دیگر» از مصادیق تعدّد واقعی است نه اعتباری (رایجیان اصلی، ۱۳۸۲: ۱۸). مادهٔ ۵۴۷ مقرر می‌دارد: «هر زندانی که از زندان یا بازداشتگاه فرار نماید به شلاق تا ۷۴ ضربه یا سه تا شش ماه حبس محکوم می‌شود و اگر برای فرار درب زندان را شکسته یا آن را خراب کرده باشد علاوه بر تأمین خسارت وارده به هر دو مجازات محکوم خواهد شد». مواد ۶۳۴ و ۶۶۴ ق.م.ا. بخش تعزیرات از دیگر موادی هستند که به نحو ضمنی به تعدّد مادی مقدمه بودن جرمی برای جرم دیگر اشاره داشته‌اند. با توجه به سکوت قانون، مقدمه بودن جرمی برای جرم دیگر از مصادیق تعدّد واقعی است؛ البته در حالت ملازمه نباید معتقد به تعدّد واقعی جرم بود، زیرا جرم اصلی واقع نمی‌شود مگر با ارتکاب جرمی دیگر. بنابراین، جرم مقدمه جز تفکیک‌ناپذیر جرم اصلی است و به عبارتی داخل در جرم اصلی است و میان آنها همراهی وجود دارد و از یک

نیز در تعدد جرم نادیده گرفته شده است، چرا که تعیین حداکثر مجازات مقرر در قانون حتی در غیر حالت تعدد نیز توجیه قانونی دارد؛ و اگر منظور از تشدید فرا رفتن از حداکثر مجازات مقرر در قانون باشد، اینکار با اصل قانونی بودن مجازات منافات دارد (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۱: ۱۷۷).

در این خصوص، اداره حقوقی دادگستری تشخیص شدت و ضعف مجازات را با توجه به نوع و میزان مجازات به نظر عرف واگذار کرده است؛ حال، از نظر شدت و ضعف مجازاتها کدامیک از این تعزیرات (حبس، جزای نقدی، شلاق) شدیدتر و کدامیک خفیف‌تر است؟ مطابق نظریه اداره حقوقی ۷/۳۲۷ مورخ ۱۳۶۳/۱/۱۸؛ «چون در قانون راجع به مجازات اسلامی درجات مجازات از حیث شدت و ضعف تعیین نشده است، تشخیص شدت و ضعف مجازات با توجه به نوع و میزان مجازاتها به نظر عرف است و به اجمال می‌توان گفت که جزای نقدی اخف از حبس و شلاق است» (شهری، ۱۳۷۳: ۲۹۷).

در حقوق کیفری فرانسه که محدوده تعدد اعتباری را بسیار محدود نموده است؛ فقط یک نوع تعدد اعتباری وجود دارد که از لحاظ ماهیت باید گفت که همان موارد تعارض مواد قانونی یا تنازع النصوص حقوق کیفری لبنان است. براساس دیدگاه دکتر گارو تعدد اعتباری جرم در حقیقت به مبحث تعدد اوصاف و تعدد کیفیات برمی‌گردد که در عمل موارد ابتلای زیادی در بین مردم و مراجع قضایی دارد و همه‌روزه آیین نامه‌ها و مقرراتی از طرف شهرداری‌ها و ادارات انتظامی صادر می‌شود که در نتیجه آن یک عمل واحد متضمن چندین عنوان تخلف از قانون و انتظامات باشد؛ مثلاً یک مقاطعه‌کار به طور کامل نظامات و قانون کار را اجرا نکرده و مقررات راجع به رعایت احتیاطات لازم برای حفظ کارگران از خطرات احتمالی را مراعات ننموده و این غفلت‌ها موجب مرگ یک نفر شده است، این حادثه متضمن تخلف از مجموعه‌ای از نظامات دولتی و همچنین جرم قتل غیر عمد می‌باشد؛ که این حالات تعدد اعتباری جرم را نباید با مواردی که اثبات یک جرم رافع جرایم دیگر است، اشتباه گردد (گارو، ۱۳۴۴: ۲۹۰)؛ بنابراین در حقوق فرانسه فقط یک نوع تعدد اعتباری وجود دارد که

در این موارد مرتکب فقط به یک کیفر که اشد است یعنی سرقت یا شرب خمر محکوم می‌گردد. نظریه مشورتی ۶۷/۴/۱۲ - ۷۱۹۲۸ و حکم شماره ۱۳۱۶/۴/۳۰ - ۹۴۹ شعبه ۵ دیوان عالی کشور به‌عنوان تأیید نظر مورد استشهاد قرار گرفته است (شکری و سیروس، ۱۳۸۲: ۱۰۷)؛ همچنین برخی دیگر جرایمی چون استفاده از سند مجعول و کلاهبرداری را که از مصادیق بارز جرایم مرتبط می‌باشند در عداد تعدد معنوی تلقی می‌نمایند. ایشان با این استدلال که ارتکاب این جرایم در قالب یک فعل واحد قابل تحقق است، وقوع آن‌ها را مقارن با هم و در یک فعل واحد دانسته؛ و از این رو مصداق تعدد معنوی به‌شمار آورده‌اند (حبیب زاده، ۱۳۹۲: ۱۸۰).

در این خصوص شعبه ۲ دادنامه شماره ۴۸۸ را در تاریخ ۳۱/۲/۱۳۱۷ به این قرار صادر نموده است: «اعتراض مدعی العموم استیناف دایر باینکه جعل ورقه و استفاده از ورقه مجعوله دو جرم مستقل و متمایز بوده و دادگاه رعایت قانون تعدد جرم نکرده وارد بنظر می‌رسد زیرا این دو عمل در ماده ۱۰۶ قانون مجازات عمومی جدا جدا ذکر شده و هرکدام علیحده جرم شناخته شده و در یک چنین صورتی طبق ماده تعیین مجازات علیحده جرم شناخته شده و در یک چنین صورتی طبق ماده ۲ الحاقی اصول محاکمات جزایی تعیین مجازات علی‌حده برای هریک از دو عمل الزامی است...»

در مورد این مصداق هیأت عمومی دیوان نیز اقدام به‌صدور رأی نموده و در این رأی نیز شاهد تکرار حکم سابق صادر شده هستیم. در رأی وحدت رویه شماره ۱۳۷۷/۱/۱۸ - ۶۴۲ آمده است: «نظر به‌اینکه به‌موجب مواد ۷۵ تا ۸۲ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۷۱ برای جعل و استفاده از سند مجعول مجازات جداگانه تعیین شده و به‌علاوه در ماده (۸۳) قانون مزبور نیز برای استفاده کننده از سند مجعول در مواردی که جاعل خود استفاده کننده باشد مجازات مقرر گردیده است؛ بنابراین بر طبق مواد مزبور استفاده از سند مجعول عملی مستقل از جعل محسوب و نسبت به جاعل نیز بزه جداگانه است. بنا به مراتب دادنامه شماره ۱۳۷۶/۲/۲۸ - ۶ که به‌موجب آن با رعایت تعدد و ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی برای جعل و استفاده از سند

دیگر مجزاً نیستند؛ پس نمی‌توان آنها را دو جرم مستقل دانست. برای مثال، لازمه حتمی مصرف یا خرید مشروبات الکلی و مواد مخدر حمل آنها است؛ از این رو، نمی‌توان تصوّر نمود فردی مشروبات الکلی یا مواد مخدر خریداری یا مصرف نماید ولی آنها را حمل ننموده باشد (غیر از حالتی که یک شخص حمل نموده و دیگری مصرف کرده باشد)؛ در نتیجه، در این گونه موارد به‌نظر می‌رسد تعدد جرم (تعدد واقعی) منتفی باشد. از حکم مندرج در تبصره ۲ ماده ۱۳۲ ق.م.ا. نیز می‌توان در این خصوص ملاک گرفت. به موجب تبصره مذکور: «چنانچه دو یا چند جرم حدی در راستای هم و در یک واقعه باشند، فقط مجازات اشد اجراء می‌شود؛ مانند تفخیز در هنگام لواط که تنها مجازات لواط اجراء می‌شود». قانونگذار در این تبصره از آنجا که تفخیز به نوعی مقدمه لواط بوده و با آن ملازمه داشته، آن را داخل در لواط دیده و مرتکب را فقط مستحق یک مجازات می‌داند. بنابراین، در تعزیرات نیز با توجه به‌قیاس اولویت، قاعده درا و تفسیر به‌نفع متهّم، باید قائل به‌عدم تعدد جرم بود.

۳-۴- جرایم مرتبط یا جرایم لازم و ملزوم

«یکی از موارد و مصادیق تعدد معنوی، جرایم مرتبط می‌باشد. مفهوم جرم مرتبط از نظر دکتربین و رویه قضایی مشخص نیست و عدم یقین و تردید هم‌چنان بر آن حاکم است. ارتباط بین دو جرم به این معنی است، که بین یک جرم با جرم یا جرایم دیگر، چنان رابطه‌ای موجود باشد که وجود یکی بدون وجود دیگری یا وجود بعضی دیگر قابل تصور نباشد؛ یا این که وجود یکی نتیجه حتمی و لازمه وجود دیگری باشد. جرایم مرتبط، جرایمی هستند که بعضی از آن‌ها مقدمه بعضی دیگر بوده و یا به مناسبت بعض دیگر، ارتکاب یافته و یا تحقق بعضی، منوط به تحقق بعضی دیگر باشد. مانند کشتن گواه به‌قصد از بین بردن دلیل، قتل عمدی است» (شامبیاتی، ۱۳۹۴: ۳۹۵)، در واقع، هرگاه چند جرم مستقل و جداگانه و بدون وابستگی به‌هم واقع شود به‌نحوی که ارتکاب یکی مقدمه ارتکاب دیگری یا از لوازم آن باشد، تعدد معنوی یا اعتباری جرم بوده و در نتیجه کیفر اشد اعمال می‌گردد. بنابراین ورود غیر مجاز به‌منازل افراد و یا هتک حرز از لوازم سرقت است و یا تهیه مشروب از لوازم شرب آن می‌باشد که

در ماده ۳۲ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ نیز قانون‌گذار مصادیق دیگری از تعدد اعتباری جرم را مورد حکم قرار داده است که در آن‌ها با آن‌که جرایم متعددی به‌وقوع می‌پیوندند، ولی قانون‌گذار به مناسبت‌های مختلف آن‌ها را یک جرم دانسته است؛ در این حکم قانون‌گذار موردی را لحاظ نموده که چند جرم مستقل و مجزا از هم برای یک مقصود واحد واقع شده باشند. در این فرض قانون‌گذار مقصود مجرم را از ارتکاب چند جرم ضابطه و ملاک تعیین تعدد جرم قرار داده و مقرر نموده است که هرچند جرمی که توسط فردی ارتکاب شود، اگر همه آن‌ها برای یک مقصود و منظور واقع شده باشند، یک جرم به حساب می‌آیند.

بر اساس رویه سابق حقوق کیفری فرانسه به‌خصوص با توجه به ماده ۳۶۵ آیین دادرسی کیفری در حالات مختلف تعدد اعتباری جرم به‌خصوص در حالات پیچیده آن‌که علاوه بر جرم اصلی، کیفیات مشدده به‌صورت اوصاف مجرمانه نیز وجود داشته‌اند؛ و یا این‌که علاوه بر جرم اصلی جرایم دیگری نیز تحقق یافته‌اند که به‌خاطر وحدت انگیزه و قصد و هدف درواقع یک جرم واحد می‌باشند، در تمامی این حالات باید تمامی این کیفیات و قراین مشدده و تمامی این جرایم ذکر شوند و فقط حکم به جرم اصلی داده شود و بدین‌وسیله فقط به یک مجازات محکوم گشته که این امر در مورد جرایم جنایی و جنحه‌ای است، ولی اگر در تعدد معنوی جرایم یکی از جرایم مقرون از جرایم خلاف‌ها باشد، حکمی در این خصوص صادر نمی‌شود. به‌عنوان مثال در حوادث رانندگی که منجر به قتل و جرح می‌گردد، فقط به مجازات و جرم مربوطه در قانون جزا محکوم می‌گردد و هیچ‌ذکری از تخلف رانندگی ناشی از عدم رعایت نظامات پلیس به‌میان نمی‌آید (گارو، ۱۳۴۴: ۲۸۷).

برخی از حقوق‌دانان جرم استمرار یافته یا جرم جمعی متحدالمقصد را مجموعه‌ای از اعمال مجرمانه مشابه، اما متعدد را که در طول زمان استمرار پیدا می‌کند و علیه مجنی علیه بخصوصی صورت می‌گیرد و دارای هدف و مقصد واحد است، دانسته و آن را یک جرم می‌داند (صانعی، ۱۳۷۱: ۳۷۸). بنابراین در جرایم متحدالمقصد که أفعال متعدد مادی، ولی با

مجموع کیفی‌های جداگانه تعیین شده صحیح و منطبق با موازین قانونی است» (حسینی، ۱۳۸۹: ۷۵). خلاصه استدلال دیوان کشور در این مورد اینست که چون عمل جعل و عمل استفاده از سند مجعول در مواد مربوط توسط قانونگذار به‌صورت جدا جدا ذکر شده است؛ بنابراین هریک جرم جداگانه بوده و مورد از موارد تعدد جرم و مشمول ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی است.

«به‌موجب حقوق فرانسه جرایم، در موارد زیر مرتبط شناخته می‌شوند: ۱- موقعی که این جرایم توسط چندین نفر، در یک زمان یا در یک مکان واقع شده باشند (ارتباط از نظر وحدت زمان و مکان)؛ مثل غارت به‌هنگام شورش و نزاع دسته جمعی. ۲- موقعی که این جرایم توسط اشخاص مختلف حتی در زمان‌ها و مکان‌های مختلف، ولی با یک توافق قبلی آنان واقع شده باشند (ارتباط از نظر و جهت نقشه)؛ مثل به‌جریان گذاشتن سکه‌ها یا اسکناس‌های تقلبی، یا دست برد زدن به اموال مردم توسط اعضاء یک باند در یک منطقه. ۳- موقعی که افرادی پاره‌ای از جرایم را برای فراهم نمودن موجبات ارتکاب پاره‌ای دیگر، یا برای تسهیل ارتکاب آن‌ها، یا به‌منظور فراهم نمودن موجبات عدم مجازات جرایم ارتكابی قبلی مرتکب شوند (ارتباط از نظر رابطه علت و معلولی)؛ مثل جعل سند و استفاده از سند مجعول توسط جاعل، هتک ضرر به‌منظور سرقت، سقط حمل و دفن جنین به‌قصد جلوگیری از کشف جرم. ۴- موقعی که متهم تمام یا قسمتی از اشیاء ربوده شده یا به‌دست‌آمده در نتیجه ارتکاب یک جنایت یا یک جنحه را، مخفی نموده باشند (ارتباط از نظر اخفاء اشیاء و تملک ابتدایی)؛ مثل اخفا اشیاء مسروقه یا به‌دست‌آمده از طریق قاچاق و امثال آن» (ماده ۲۰۳ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه).

۴-۴- چند جرم برای یک مقصود واقع شوند (جرایم متحدالمقصد)

حالات دیگری نیز از تعدد اعتباری وجود دارد که قدری پیچیده است و عبارت است از، چند عمل ارادی که عناصر جداگانه آن هرکدام تشکیل‌دهنده جرم معینی را می‌دهند؛ ولی از نظر وحدت قصد و وحدت هدف درواقع یک جرم واحد با یک مجازات است.

«زمانی که تعدد اعتباری جرم از اجزای متنوعی که بعضاً خود جرم مستقلی باشد، تشکیل شده است، در حقوق کیفری فرانسه این نوع تعدد را که از مجموعه‌ای از اوصاف مجرمانه به وجود آمده، «تعدد قضایی جرم» می‌نامند و قانون‌گذار ایرانی همواره در سال ۱۳۰۴ و ۱۳۱۱ و ۱۳۵۲ و ۱۳۶۰ این مورد را در نظر گرفته است» (کورانی، ۱۳۷۹: ۱۱۹). در تعدد قضایی «بعضی از آن اعمال تشکیل‌دهنده جرمی معین و بعضی دیگر شامل کیفیات مشدده و قرائن مشدده می‌باشند؛ ولی مجموع آن‌ها را قانون در یک عنوان مجرمانه توصیف کرده و آن را جرم واحدی فرض کرده که بر ضد مصالح قضایی می‌باشد. مانند سرقت به وسیله بالا رفتن از حصار که شامل جرم سرقت و هم‌چنین کیفیت مشدده بالا رفتن از حصار و ورود غیرمجاز به محوطه داخلی است و یا سرقت با خرق حرز که شامل جرم سرقت و کیفیت مشدده خرق حرز است که بر اساس ماده ۳۸۴ قانون جزای فرانسه مجازات شده است و یا سرقت مقرون به آزار که توسط ماده ۳۸۳ مجازات شده و یا قتل همراه با یکی از جنحه‌های مذکور در بند ۲ ماده ۳۰۴ قانون جزای سابق از این قبیل می‌باشد که در این مصداق وحدت جرم نتیجه اجتماع دو نوع ارتباط مادی و قانونی است» (گارو، ۱۳۴۴: ۲۹۰).

جرایم متعدد تعزیری از جهت کیفیت رفتار ارتكابی و نه دفعات ارتكاب رفتار مجرمانه، ممکن است با واکنش کیفری خاصی مواجه شود، که ارتباطی با دفعات ارتكاب ندارد. «به چنین مواردی که قانون‌گذار چند عنوان مجرمانه را یک جرم دانسته است، جرم شامل گفته می‌شود، که باحالت تعدد معنوی جرایم نیز متفاوت است» (زراعت، ۱۳۹۴: ۸۳). مجازات مرتکب در جرم شامل، مجازاتی است که مقنن برای عنوان مجرمانه خاصی که مشتمل بر بقیه جرایم می‌باشد، تعیین نموده است، و در این موارد هر چند جرایم جز، مستقلاً قابل مجازات می‌باشند و غالباً تعدد واقعی در جرایم مختلف و یا مشابه محقق می‌گردد، ولی چون قانون‌گذار با در نظرگرفتن مجموع جرایم ارتكابی، همه عناوین جزایی ارتكابی را تحت عنوان مجرمانه خاصی قرار داده و مجازات شدیدی را در نظر گرفته است؛ لذا در این موارد مقررات تعدد واقعی جرم، رعایت نمی‌شود و مرتکب به مجازاتی که مقنن

هدف و قصد واحد انجام می‌پذیرد، از باب تعدد معنوی جرایم محسوب و صرفاً یک مجازات تعیین می‌شود. به عبارتی گاه مجموع جرایم ارتكابی که در قانون تحت یک عنوان مجرمانه خاص قابل تعقیب و محاکمه است با مقدمه بودن جرمی برای جرم دیگر یکی می‌شود؛ به عبارتی دیگر، گاه جرم مقدمه و مؤخر در قانون تحت عنوان مجرمانه خاص آمده است، به عنوان مثال، حمل سلاح غیرمجاز جرم مستقلی است و سرقت نیز جرمی مستقل. حال، در فرضی که سارق با سلاح غیرمجاز مبادرت به سرقت می‌نماید با توجه به اینکه مقدمه جرم سرقت مسلحانه حمل سلاح است، نمی‌توان مرتکب را یک بار به اتهام سرقت و یکبار به اتهام حمل سلاح محکوم کرد. به عبارت دیگر، اگر کسی مرتکب جرایم متعددی شود که بعضی از آنها مقدمه بعضی دیگر باشد، مثل جعل و استفاده از سند معمول، در این موارد جز حالتی که قانونگذار جرایم متعددی را تحت عنوان خاص پیش‌بینی کرده است، در سایر موارد تمام جرایم برای مرتکب لحاظ شده و موردی از مصادیق تعدد واقعی جرم است نه اعتباری. به تعبیر دیگر، می‌توان گفت گاه جرمی مقدمه جرم دیگر است بدون اینکه مجموع این مقدمه و مؤخره عنوان جرم واحد و خاصی داشته باشد، مثل تهیه اسلحه غیرمجاز برای ارتكاب قتل و یا ساخت کلید برای سرقت و گاه جرمی مقدمه جرم دیگر است ولی مجموع این مقدمه و مؤخره عنوان خاص و واحدی را تشکیل می‌دهد، مثل سرقت مسلحانه.

۴-۵- جرم شامل (تعدد قضایی)

یکی دیگر از موارد تعدد معنوی «جرم شامل» می‌باشد. به موجب تبصره ۲ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ «در صورتی که مجموع جرایم ارتكابی در قانون عنوان مجرمانه خاصی داشته باشد، مقررات تعدد جرم اعمال نمی‌شود و مرتکب به مجازات مقرر در قانون محکوم می‌شود». این حالت از تعدد جرایم، که تحت عنوان جرم شامل از آن یاد می‌شود، از موارد تعدد اعتباری جرم می‌باشد. رأی وحدت رویه قضایی شماره ۶۳۸ مورخه ۷۸/۶/۹ به صراحت جرم شامل را از موارد تعدد معنوی می‌داند.

موارد هرچند تعدد جرم به صورت مادی یا معنوی ممکن است وجود داشته باشد ولی چون مجموع اعمال، عنوان خاصی دارد، لذا همان مجازات قانونی اعمال می‌گردد» (باهری و داور، ۱۳۸۰: ۴۳۵).

این قاعده را قانون جزای فرانسه در موارد مشابه نیز رعایت کرده است.

۵- اعتبار قضیه محکوم‌بها در تعدد اعتباری جرم

به دعوی ناشی از جرم میان طرفین واحد (مانند دعوی حقوقی) فقط یک‌بار رسیدگی می‌شود (گلدوزیان، ۱۳۹۶: ۳۱۴). در مورد اعتبار امر محکوم‌بها در تعدد واقعی براساس حقوق کیفری فرانسه هیچ مشکلی وجود ندارد و امکان تعدد دعاوی به تناسب افعال مجرمانه مستقل وجود دارد. چه جرم دوم اخف باشد یا مشابه و یا اشد باشد برعکس حالت موجود در تعدد معنوی که به اعتبار امر محکوم‌بها امکان تعدد دعاوی وجود ندارد، هرچند که خود دادگاه موظف است در مورد فعل مجرمانه ارائه شده اوصاف مجرمانه قابل انطباق را بجوید (جنیدی، ۱۳۰۰: ۲۳۸/۵).

یکی از آثار تعدد جرم در قانون جدید مجازات اسلامی، انتخاب مجازات جرم اشد است که در قوانین گذشته نیز چنین رویکردی دارای سابقه است. این حالت ظاهراً در صورت اجتماع دو شرط قابل تحقق است: ۱. تعزیری بودن جرایم ارتكابی و ۲. اعتباری بودن تعدد. شرط اخیر بدین معنی است که لازم است یک رفتار مادی مرتکب همزمان دارای دو یا چند عنوان مجرمانه باشد. در این صورت، همانگونه که قانونگذار در ماده ۱۳۱ قانون جدید تأکید کرده است؛ صرفاً مجازات جرم اشد مورد حکم قرار خواهد گرفت؛ اما سؤالی که در اینجا قابل طرح است اینکه منظور از اعتباری بودن تعدد جرم چیست؟ به تصریح ماده ۱۳۱ تعدد اعتباری جرم شامل رفتار واحدی است که دارای عناوین متعدد جرم باشد (اردبیلی، ۱۳۸۰: ۲/۲۲۲)؛ حال سؤال این است که چه تفاوتی بین رفتار واحدی که دارای نتایج مجرمانه و رفتار واحدی که دارای عناوین متعدده جرم باشد، وجود داشته است که قانونگذار در تبیین تعدد اعتباری جرم از عبارت نخست متعدد باشد، استفاده کرده است؟ این تردید از آن روست که چند

برای جرم عام و شامل در نظر گرفته، محکوم می‌گردد؛ چون قانون‌گذار در زمان تصویب رکن قانونی جرم شامل را تغلیظ می‌نماید؛ لذا جمع مجازات‌های جرایم جز اعمال آن وجاهت ندارد» (طاهری نسب، ۱۳۸۱: ۲۷۰)؛ اگرچه قانون‌گذار جرم شامل را در تبصره ۲ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی ذکر و آن را از فروعات تعدد واقعی جرم دانسته؛ لکن مقررات تعدد واقعی جرم و نظریه مجازات حداکثری جرم اشد را، منصرف از جرم شامل دانسته است؛ و با در نظر گرفتن مجازات شدید خاص، همه جرایم تشکیل‌دهنده جرم شامل را مورد مجازات قرار داده است.

با وجود تمایل قضات فرانسه به تجزیه فعل واحد به منظور آشکار کردن نقض‌های متعدد قانون که موجب وقوع اوصاف جزایی مختلف می‌شود، قانون بعضی اوقات بیان می‌کند که فقط یک وصف ایجاد شود. یکی از اعمال را کیفیت مشدده دیگری قرار می‌دهد. مثلاً نقض حرمت یک مسکن و یک سرقت، پشت سر آن به جای این که دو تا جنحه تلقی شود، یک جنحه مشدد و سرقت در یک محل مسکونی با شکستن حرز حساب می‌شود. همچنین به کار بردن اسلحه در جریان سرقت موجب وقوع دو جرم (حمل اسلحه غیرمجاز و سرقت) نبوده، و فقط موجب تحقق یک جنایت، سرقت مسلحانه است (ماده ۸-۳۱ ق.ج.ف). و همچنین سرقت با خشونت (ماده ۷-۳۱۱ ق.م.ف) و قتل عمد، هم‌زمان با یک جنایت دیگر (ماده ۲-۲۲۱ ق.م.ف). «این راه حل موسوم به تعدد قضایی است، که نه تنها موجب افزایش مجازات (مانند مورد اعاده جرم) بلکه سبب تعدد مجازات می‌شود. حقوق فرانسه فقط به طور استثنایی به این وسیله متوسل می‌شود. برعکس بعضی از حقوق‌های خارجی به صورت قاعده عمومی از این رویه استفاده کرده و چنین رأی می‌دهند که در تعدد جرم، فقط یک مجازات برای مجموع جرایم تعیین می‌شود. ولی حداکثری که شدیدترین جرم را مجازات می‌کند، ممکن است از ۵۰ تا ۱۰۰ درصد افزایش یابد» (دادبان، ۱۳۷۷: ۷۸۳). در جرم شامل قانون‌گذار در تعیین مجازات مخصوص قبلاً جهات تخفیف را لحاظ نموده است؛ بنابراین محسوب نمودن این اعمال به عنوان چند جرم مستقل و تشدید مجازات مرتکبین به عنوان تعدد جرم، محمل قانونی ندارند. در این گونه

می‌باشد؛ چراکه دیوان جنایی در هنگام رسیدگی به این دعوا مکلف است همه اوصاف و احوالات و کیفیاتی را که در این دعوی مستتر است، بررسی نموده و مورد توجه قرار دهد؛ بدین‌جهت اگر دادسرا بخواهد این موضوع را دوباره ولو با وصف دیگری تعقیب نماید، این امر نقض قاعده اعتبار قضیه محکوم‌بها می‌باشد. در این زمینه استاد وابر در ماده ۱۱۰ طرح مقدماتی حقوق جزا پیشنهاد طرح چنین راه‌حلی را نموده است؛ اگر عملی متضمن چند جرم باشد باید از لحاظ وصف اشد رسیدگی شود، مع‌ذلک در صورتی که جرایم ارتكابی مرکب از عناصر مجزا باشند، آن عمل ممکن است تحت اوصاف مختلفی که دارد در دادگاه مطرح شود، مشروط بر این‌که فقط یک تعقیب به‌عمل آید و مجازات اشد برای آن معین گردد» (علی‌آبادی، ۱۳۷۰: ۲۷۱).

باین‌حال همه دیوان کشور فرانسه دریکی از آراء نسبتاً جدید خود در رأی شماره ۵۱ مورخ ۱۹ می ۱۹۸۳، تعقیب متهم به‌اتهام قتل عمدی را، علی‌رغم محکومیت قبلی او به‌قتل غیر عمد مغایر موازین قانونی دانسته است. رأی دیوان کشور مبتنی بر استدلال است که از یک‌سو نمی‌توان به‌ماده ۳۶۸ که ناظر به برائت است، استناد جست و از سوی دیگر، قتل عمدی که برای تحققش اراده و قصد ارتکاب قتل ضروری است؛ از قتل غیرعمد که آن عنصر قصد و اراده دخالت ندارد، متمایز است (آشوری، ۱۳۹۵: ۱۸۸)؛ زیرا بر اساس ماده ۳۵۱ دادرسی کیفری فرانسه دادگاه جنایی باید اعمال را تحت کلیه اوصاف ممکن آن مورد توجه قرار دهد. و بدین‌جهت است که بر اساس ماده ۳۶۸ همین قانون، شخصی که قانوناً تبرئه شده است؛ نمی‌تواند به‌جهت همان اعمال با وصف مختلف، دستگیر یا مورد اتهام قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

قانون‌گذار ایرانی در اولین اقدام تصویب قوانین جزایی در ماده ۳۱ و ۳۲ ق.م.ع مصوب ۱۳۰۴، تعدد معنوی را مورد تقنین قرار داد. تعدد معنوی جرم در فرانسه پس از انقلاب کبیر این کشور در سال ۱۸۸۷ وارد قانون جزا گشت؛ ولی پس از مدتی این سیاست جنایی رو به افول نهاد؛ به‌گونه‌ای که در قانون جزای ۱۸۱۰ فرانسه همچنین در قانون جزای ۱۹۹۴ این

ماده بعد قانونگذار در تبصره ۱ ماده ۱۳۴ حالتی را که رفتار واحد دارای نتایج مجرمانه متعدد باشد به‌عنوان تعدد واقعی در نظر گرفته و مشمول تشدید مجازات دانسته است نه مشمول انتخاب مجازات جرم اشد. به‌نظر می‌رسد استفاده قانونگذار از دو عبارت فوق، عامدانه بوده است. در واقع، در تعدد اعتباری که از رفتار واحد چندین جرم قابل برداشت باشد این جرایم در عرض هم و همزمان واقع می‌شوند اما در تعدد واقعی که رفتار واحد دارای نتایج مجرمانه متعدد باشد این جرایم در طول هم قرار داشته و همزمان به‌وجود نمی‌آیند. به دیگرسخن، منظور قانونگذار در تبصره ۱ ماده ۱۳۴ حالتی است که جرم یا جرایمی پس از یک رفتار مجرمانه به وجود آیند. به‌همین دلیل است که قانونگذار در این تبصره برخلاف ماده ۱۳۱ از وصف استفاده کرده است در حالی که در ماده ۱۳۱ که بحث راجع به‌تعدد اعتباری است کلمه رفتار را برای واژه مجرمانه، تنها به کار برده است؛ بنابراین، چنانچه از یک رفتار مجرمانه چندین نتیجه مجرمانه دیگر به‌وجود آید مورد از مصادیق تعدد واقعی است نه اعتباری. برعکس، در صورتیکه یک رفتار عادی همزمان دارای دو یا چند عنوان مجرمانه متعدد باشد مورد از مصادیق تعدد اعتباری است نه واقعی؛ به‌عنوان مثال، کسی که در ملاً عام متجاوزانه اقدام به بوسیدن زن نامحرم می‌کند عمل او همزمان مصداق عمل منافی عفت در منظر عمومی و هتک ناموس به‌عنف و از موارد تعدد اعتباری است که به‌حکم قانون باید مجازات جرم اشد یعنی هتک ناموس به‌عنف در مورد او صادر شود؛ بنابراین، تعدد اعتباری صرفاً شامل حالتی است که فردی مرتکب رفتار واحدی می‌شود که این رفتار دارای عناوین مجرمانه متعدد است.

در حقوق کیفری فرانسه مطرح‌شده که اگر زنی متهم به‌جرم فرزند کشی شده و در دیوان جنایی تبرئه گشته است؛ آیا می‌توان در دادسرا از دادگاه جنحه خواست که متهم را به‌عنوان قتل غیرعمد تعقیب نمود؟ در جواب به‌نقل از فؤاد رزق، الاحکام الجزائیة العامه، ص ۳۱۴، آراء ۱۸۴۷/۷/۳، نشریه جزایی شماره ۱۸۰۱۴۹/۴/۱۸۷۳ و الوز ۱/۱۸۷۳/۱۶۴ از آراء فرانسه، باید گفت که این رویه در حقوق کیفری فرانسه خیلی متداول بوده و هست. که البته برخلاف قاعده

کشور هیچ ذکری از آن به میان نیامده است. با نگاهی به تحولات تاریخی تعدد جرم در حقوق ایران، این نتیجه حاصل می‌شود؛ که سیاست جنایی قانون‌گذار ایرانی، مبتنی بر پذیرش سیستم «قبول تعدد معنوی جرم» بوده است. البته قانون‌گذار ایران برخلاف حقوق فرانسه که «سیستم نفی تعدد اعتباری» را پذیرفته و تمایل به حذف تئوری تعدد اعتباری دارد، با تغییر کلمه «فعل» به «رفتار» در ماده ۱۳۱ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲، مصادیق تعدد معنوی را به ترک فعل نیز گسترش داده است. در حقوق فعلی فرانسه مقرره‌ای در خصوص تعدد معنوی، وضع نشده است و قانون‌گذار قائل به نفی تعدد معنوی است؛ با این حال وجود، در این نظام حقوقی با تعدد معنوی و اعتباری، همان برخوردی را می‌کند که در سایر قوانین با تعدد مادی برخورد می‌کنند.

موضع حقوق ایران در رابطه با وضعیت مقدمه بودن جرمی برای جرم دیگر واضح نیست، که این امر خود باعث اختلاف نظر در دکتین گردیده است. گروهی قائل به وحدت جرم و گروهی دیگر قائل بر تعدد جرم هستند؛ اما به نظر می‌رسد این نظریه که معتقد به تعدد واقعی بودن است به ظاهر و روح قانون و نیز عدالت نزدیکتر باشد؛ از این رو، چنانچه مجرمی برای رسیدن به یک جرم که هدف اصلی او است جرم یا جرایم دیگری را مرتکب شود، هم برای جرم اصلی و هم جرم مقدماتی محاکمه می‌شود، مگر آنکه بین جرم مقدماتی و جرم اصلی رابطه مالزمه وجود داشته باشد؛ به گونه‌ای که ارتکاب جرم اصلی بدون ارتکاب جرم مقدماتی غیرممکن باشد؛ در این گونه موارد قابل شدن به تعدد جرم دور از منطق حقوقی است. سکوت قانونگذار راجع به فرض مورد بحث از نواقص قانون است و لازم است قانونگذار با توجه به آثار مهمی که در تعدد وجود دارند به صراحت موضع خود را در خصوص مقدمه بودن جرمی برای جرم دیگر مشخص نماید.

ملاحظات اخلاقی: در این پژوهش تمامی ملاحظات اخلاقی رعایت گردیده است.

تعارض منافع: نگارش این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان:

علی اصغر اعظمی: جمع‌آوری مطالب و تدوین مقاله
مسعود حیدری: ارائه ایده و موضوع.
محمدجواد جعفری: معرفی منابع.
کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

تشکر و قدردانی: لازم است از اساتید گرامی که در تدوین و ارائه انتقادات باعث غنای مقاله شدند، قدردانی نمایم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین مالی انجام گرفته است

منابع

- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۸۰). *حقوق جزای عمومی*. جلد اول و دوم، چاپ ششم، تهران: انتشارات میزان.
- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۹۳). «نقد و بررسی تعدد معنوی جرم تهدید از طریق مزاحمت تلفنی». *مجله رأی*، ۲ (۷): ۱۷-۲۸.
- آشوری، محمد (۱۳۹۵). *آیین دادرسی کیفری*. جلد اول، چاپ یازدهم، تهران: نشر سمت.
- الهام، غلامحسین (۱۳۸۴). *مبانی فقهی و حقوقی تعدد جرم*. چاپ اول، تهران: انتشارات بشری.
- امینی، سید احمد (۱۴۰۰). «تعدد معنوی جرم در قانون جزای ایران و افغانستان». *مجله گفتمان حقوقی (جامعه المصطفی العالمیه)*، ۱۰ (۲۰): ۵-۲۷.
- باهری، محمد و داور، میرزا علی‌اکبرخان (۱۳۸۰). *نگرشی بر حقوق جزای عمومی*. چاپ اول، تهران: مجمع علمی- فرهنگی مجد.
- بسامی، مسعود (۱۳۹۸). «تحلیل وضعیت مقدمه بودن جرمی برای جرم دیگر در حقوق کیفری ایران». *نشریه پژوهش حقوق کیفری*، ۹ (۳۳): ۸۱-۱۰۲.
- پیمانی، ضیاءالدین (۱۳۷۴). *بررسی تاریخی و تطبیقی قاعده تعدد جرم*. چاپ اول، قم: مجتمع آموزش عالی قم.

- جندی، عبدالمالک (۱۳۰۰). *الموسوعه الجنائیه*. جلد پنجم، بیروت: داراحیاء التراث العربی.
- حبیب زاده، محمدجعفر (۱۳۹۲). *کلاهبرداری در حقوق ایران*. چاپ اول، تهران: نشر دانشگاه شاهد.
- حسینی، سیدمحمدرضا (۱۳۸۹). *قانون مجازات اسلامی در رویه قضایی*. چاپ اول، تهران: انتشارات مجد.
- دادبان، حسن (۱۳۷۷). *حقوق جزای عمومی*. جلد دوم، چاپ سوم، تهران: نشر دانشگاه علاوه طباطبایی.
- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۲). «تحلیلی بر مقررات تعدد جرم و دشواریهای آن». *فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی*، ۱۵ (۳۶-۳۱): ۳۷-۹.
- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۲). «تحلیلی بر مقررات تعدد جرم و دشواریهای آن». *فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی دانشکده علوم قضایی*، ۱۵ (۲۹-۲۸): ۹۵-۱۴۸.
- رنه، گارو (۱۳۴۴). *مطالعات علمی و نظری در حقوق جزا*. ترجمه ضیاءالدین نقاب، جلد دوم، چاپ سوم، تهران: چاپ ابن سینا.
- زارعت، عباس (۱۳۹۴). *شرح مختصر قانون مجازات اسلامی*. چاپ دوم، تهران: انتشارات ققنوس.
- ساداتی، محمدمهدی و صادقی، محمدهادی و فروغی، فضل‌الله (۱۳۹۶). «جرم‌نگاری و کیفرگذاری تعدد حدود در فقه امامیه و قانون مجازات». *مجله فقه و حقوق اسلامی*، ۸ (۱۴): ۱۱۳-۱۴۶.
- شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۹۴). *حقوق جزای عمومی*. جلد دوم، چاپ چهارم، تهران: انتشارات مجد.
- شهری، غلامرضا (۱۳۷۳). *نظریات اداره حقوقی قوه قضائیه در زمینه مسائل کیفری*. چاپ اول، تهران: نشر روزنامه رسمی.
- صانعی، پرویز (۱۳۷۱). *حقوق جزای عمومی*. جلد دوم، چاپ سوم، تهران: انتشارات گنج دانش.
- طاهری نسب، سید یزدالله (۱۳۸۱). *تعدد و تکرار در حقوق جزا*. چاپ اول، تهران: انتشارات دانشور.
- علی‌آبادی، عبدالحسین (۱۳۷۰). *حقوق جنایی*. جلد سوم، چاپ دوم، تهران: انتشارات فردوسی.
- کورانی، محمد (۱۳۷۹). «مقایسه تعدد جرم در حقوق لبنان، ایران و فرانسه». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی استاد محمد آشوری، تهران: دانشگاه امام صادق.
- گلدوزیان، ایرج (۱۳۹۶). *حقوق جزای عمومی*. چاپ پانزدهم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- محمدی، روح‌الله و بابایی، داریوش (۱۳۹۶). «مروری بر تعدد مادی و معنوی جرم با رویکرد به قانون مجازات ۱۳۹۲». *مجله مطالعات علوم سیاسی - حقوق و فقه*، ۳ (۱-۴): ۷۳-۸۴.
- میرزایی، علیرضا (۱۳۸۱). *گزیده متون حقوق فرانسه*. چاپ اول، تهران: انتشارات بهنامی.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۸۱). *جرایم علیه اموال و مالکیت*. جلد دوم، چاپ نهم، تهران: نشر میزان.